

מי בפנים? מי בחוץ? – דיון בגבולות הקולקטיב

לכיתות י'-י"ב

מטרות:

- לדון בנושא גבולות הקולקטיב
- לבחון את הקשיים בקביעת גבולות לקולקטיב
- להצביע על הקשיים שטמונים ברעיון של הכלה מול הדרה

עזרים:

לוח, חוק השבות והתיקון לחוק השבות, היגדים (ראה להלן)

מומלץ להעשיר את הדיון בקטעי מקורות נוספים

מושגי מפתח:

קולקטיב, הדרה, הכלה, כור היתוך, קערת סלט, רב תרבותיות, חוק השבות

מהלך הפעילות:

פעילות זו מומלצת ללמידה לאחר הדיון בסוגיית הזהות האישית והקולקטיבית. (פעילות "ישראלי בעיני הוא מי ש..."). הדיון בסוגיית "ישראלי בעיני הוא מי ש..." הוא דיון על גבולות הקולקטיב. **מי מוכל בתוך ה"אנחנו" ומי בחוץ.** הדיון הזה מורכב ביותר, כי תמיד חשוב לשאול את השאלות מי מגדיר? מתי? (באיזו תקופה היסטורית) את מי נשאל? מהו הקונטקסט החברתי פוליטי? גבולות הקולקטיב משתנים כאשר אנו מתייחסים לקבוצות שונות – מיהו הקולקטיב שאותו רוצים להגדיר? לדוגמא, מה גבולות הקולקטיב של אזרחי מדינת ישראל? מה גבולות קולקטיב החברה היהודית? מי נחשב "צבר"? וכיוב'...

המנחה ירשום על הלוח את הציטוט:

"ישראל היא מדינה יהודית כמו שדנמרק היא מדינה דנית ונורווגיה מדינה נורווגית"

א.ב. יהושע

במליאה – דיון התחלתי פתוח על משמעות הציטוט. מנחה הדיון יבקש מהמשתתפים לציין האם הם מסכימים עם הציטוט או לא, ומדוע.

המנחה ירשום על גבי הלוח שני מושגים:

בצד אחד: "כור היתוך" ובצידו האחר ירשום: "רב-תרבותיות"

ניתן לשאול את המשתתפים מה לדעתם המשמעות של שני המושגים. מנחה הדיון יציג את שני המושגים (ראה להלן) ויחלק למשתתפים את דף ההיגדים שבסוף הפרק (מדברי בן גוריון ואחרים) להמחשת הדיון בסוגיית כור ההיתוך ורב תרבותיות.

למורה:

שני המושגים משקפים גישות מהותיות להבנת התפתחות הזהות והקולקטיב הישראלי. כור ההיתוך משקף תפיסה הומוגנית של "מיהו ישראלי", המגדירה בבירור את גבולות הקולקטיב, בעוד ש"רב-תרבותיות" מבקשת להגדיר גבולות קולקטיב רחבים, גמישים ותפיסות מגוונות של "מיהו ישראלי". מדיניותו של בן-גוריון דגלה בגישת "כור ההיתוך" כאידיאולוגיה המכוננת בניית החברה החדשה בארץ ישראל שלאחר קום המדינה. עם זאת, לאורך שנות קיומה של המדינה, כתוצאה משינויים הסטוריים, דמוגרפיים, פוליטיים וחברתיים חל מעבר לגישה ה"רב-תרבותית"

דיון במליאה:

כיצד ראה דוד בן גוריון את דמותה של החברה הישראלית? כיצד נתפס מי בפנים? מי בחוץ? מי שייך ומי אינו שייך?

מה היו היתרונות בתפיסה של כור היתוך? אילו מטרות שירתו?

מהם החסרונות ו/או הקשיים שבמדיניותו של דוד בן גוריון?

מה יכולות להיות ההשלכות של מדיניות כור היתוך?

מה היתרונות של התפיסה הרב-תרבותית ומהן השלכותיה?

מהם החסרונות ו/או הקשיים של התפיסה הרב-תרבותית

המשך מהלך הפעילות:

מנחה הדיון יחלק למשתתפים את חוק השבות המקורי ואת התיקון לחוק השבות, שלפיהם נבחנת השאלה "מיהו יהודי"? חוק השבות מתייחס לדיון בגבולות הקולקטיב היהודי. (ראה להלן)

דיון במליאה:

מה השינויים שעבר חוק השבות? מה משמעות השינוי לגבי גבולות הקולקטיב היהודי?

למורה :

מדוע משתנים גבולות הקולקטיב? כשדנים בגבולות הקולקטיב אנחנו מתייחסים לקבוצות, קהילות, מיגזרים שונים: ערבים-יהודים, דתיים – חילוניים, אשכנזים-מזרחיים, עולים - ותיקים. לכל קונפליקט שכזה יש את "דיון הגבולות" שלו. כאשר מגדירים קולקטיב, באופן טבעי, עוסקים בשאלה מי בפנים (הכלה) ומי בחוץ (הדרה). בדומה מאד לדיון בשאלה "ישראלי בעיני הוא מי ש..", חברה מנהלת משא ומתן תמידי על הגבולות החברתיים, התרבותיים, הערכיים, הנורמטיביים וכו'. גבולות אלו אינם קבועים אלא משתנים תדיר. בתקופות שונות בהיסטוריה ובנסיבות חברתיות-פוליטיות שונות, הגבולות משתנים. לנו, כאזרחים, חשוב לעמוד על הדינמיות הזו, על הרגישות הרבה שטמונה בדיון שכזה על מנת להכיר במצוקתן של קבוצות שונות באוכלוסייה שחשות לפעמים "בחוץ".

מדיניות כזו ההיתוך למשל, הייתה חיונית כדי לגבש מיתווה בסיסי משותף לחברה הישראלית. לאחר דור עולות שאלות של מחיר הויתור על זהות עצמית בתהליך השילוב החברתי. תפיסות פלוראליסטיות ורב תרבותיות מאפשרות זהויות חלקיות והשתייכות בו זמנית למספר קהילות.

היגדים מאת דוד בן גוריון

ראיון עם בן גוריון "קשיי הקליטה יפוגו בדור השני" – הארץ 2.10.59

- "ראיתי פועלים מעדות המזרח בבתי חרושת... הם פועלים מצויינים. הם מעולם לא היו פועלים, מעולם לא עבדו במקצועות האלה והם פועלים מצויינים".
- "יש יוצאי עדות המזרח שאינם רוצים לעבוד, שאצלם עבודה זה דבר בזוי. יש כאלה שזה משתנה אצלם בארץ, ויש כאלה שזה לא משתנה".
- "ראיתי את הדור הצעיר והזקן. הזקן איננו יודע אף מילה עברית, הוא כבר לא יהיה לאחר, אבל הצעירים דומים לנו"

היגדים נוספים להמחשת מושג ככור ההיתוך:

"... ציפו מן המהגרים לנטוש את מסורותיהם ולהיטמע בתרבות העל הלאומית. הנחת היסוד הבלתי מעורערת הייתה, שחברה דמוקרטית וטכנולוגית איננה יכולה בשום פנים להכיל בתוכה מסורות שמרניות, פטריאכליות ודתיות"

"...החברה שהקימו האבות המייסדים ככור היתוך שבמרכזו עמד, או היה אמור לעמוד, הצבר, יליד הארץ, בדמותו הכמעט אלוהית, שילוב מופלא של לוחם ואיש אדמה – היא היום חברה רב אתנית ורב תרבותית" (מתוך: הזהות הישראלית כזהות של חברה מהגרים. שלמה בן עמי. בתוך: דת ולאומיות בישראל ובמזרח התיכון. עורך: נרי הורוביץ. עמ' 225-234)

"תרבות המעגל שטופחה כסמל לחברותא של הפלמ"ח ושל תנועות הנוער הייתה גם לסמל של סגירות ושל הוצאה אל מחוץ למעגל את כל מי שלא היה שייך לתרבות זו, שהסמלים של ארץ-ישראל הישנה לא דיברו אל ליבו." (מתוך: מדור הפלמ"ח לדור ילדי הנרות: זהות ישראלית בהשתנות. אניטה שפירא. בתוך: מלחמות, מהפכות וזהות דורית. עורך: יוסי מאל. עמ' 131)

חוק השבות והתיקון לחוק השבות

חוק השבות המקורי: 1950

מיהו יהודי – "מי שנולד לאם יהודיה, או שהתגייר, ואינו בן דת אחרת"

תיקון לחוק השבות: תיקון מס' 2 1970

מיהו יהודי – "יהודי הוא מי שנולד לאם יהודיה, או מי שהתגייר ואינו בן דת אחרת ... חל גם על ילד ונכד של יהודי, לבן זוג של יהודי ולבן זוג של ילד ושל נכד יהודי"

מושגים

כור היתוך: מושג המתייחס למדיניות שמבקשת להטמיע את העולים תוך כדי השלת המאפיינים התרבותיים הייחודיים להם ומיזוגם לתוך מודל קיים של זהות ("צבר"). העולים עוברים דה-סוציאליזציה – השלת זהות קודמת על מגוון מאפייניה, ורה-סוציאליזציה – למידה מחדש של נורמות, ערכים, התנהגות וכיוב'.

קערת סלט – מודל שבו מבקשים ליישם מדיניות של עירוב זהויות. בניגוד לכור היתוך שבו "מתיכים" את כל החומרים השונים יחד ויוצרים משהו אחד וחדש, במודל של "קערת סלט" מערבבים את כל החומרים יחד מבלי לבטל ולוותר על הייחודי לכל אחד.

רב-תרבותיות – מדיניות של הכרה, קבלה ותמיכה בשונה, בקבוצות נבדלות תרבותית וחברתית, מבלי למזגן יחד. המדינה תומכת ומסייעת לקבוצות השונות לשמור, לקיים ולהנציח את תרבותן הייחודית ומקצה לקבוצות השונות את האמצעים והתנאים המסייעים לשם כך.